

نگاهی بر مبانی فرهنگی و اخلاقی محیط زیست به منظور طراحی تلفیقی محتوای آموزشی و ارائه الگوی مطلوب در نظام آموزش از دور (مطالعه موردی کتاب هدیه آسمانی دوره ابتدایی)

سید علی قریشی: استادیار علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

حفاظت از محیط زیست به آحاد جامعه وابسته است و طرز تلقی و نگرش آنان، بر نوع رفتار آن‌ها با محیط زیست تأثیر می‌گذارد. امروزه، وخامت بحران‌های زیست محیطی تا حدی است که حیات انسان و سایر موجودات بر کره خاکی را به مخاطره انداخته است. به طوری که تبیین و تحلیل مبانی فلسفی و اخلاقی زیست محیطی، از ضروریات حفاظت و بهره برداری از محیط زیست محسوب می‌گردد. پژوهش حاضر با هدف نگاهی بر مبانی فرهنگی و اخلاقی محیط زیست به منظور طراحی تلفیقی محتوای آموزشی دوره تحصیلی ابتدایی (کتاب هدیه آسمانی) و ارائه الگوی مطلوب در نظام آموزش از دور انجام گرفته شده است. این پژوهش از لحاظ ماهیت و هدف از نوع کاربردی و از لحاظ روش پژوهش توصیفی (مبتنی بر رویکرد پیمایشی) است. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه معلمان مقطع ابتدایی شهر تهران در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ بوده که با توجه به حجم ۱۹۹۵۰ نفری جامعه پژوهش و با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۷۷ نفر از آنان به عنوان نمونه، از مناطق ۱۹ گانه شهر تهران و با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه محقق ساخته بود که روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه با بهره‌گیری از نظرات کارشناسان محیط زیست و آموزش و پرورش مورد تأیید قرار گرفت و پایایی پرسش‌نامه براساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۳ برآورد گردید. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی (فراوانی و درصد، درصد خالص و...) و آمار استنباطی (آزمون t تک نمونه‌ای) و از طریق نرم افزار SPSS انجام شد. نتایج پژوهش به لحاظ آماری بیان گر آن بود که بین هنجارهای فرهنگی و آرایه آموزش‌های زیست محیطی و آرایه الگوهای فرهنگی زیست محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی) و ارتقاء سواد زیست محیطی و مطابقت محتوای زیست محیطی کتب دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارک قرآنی نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط زیست رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و این نشان از قابل قبول بودن فرضیات دارد؛ بنابراین با توجه به این که دین اسلام تمام ابعاد زندگی انسان را در برمی‌گیرد، ارزش‌های ناشی از دین نیز باید به صورت متوازن در کتاب‌های درسی منعکس شود. مراکز علمی و پژوهشی موظفند تا ضمن پرداختن به مبانی ارزشی و اعتقادی جامعه، آن نوع (فلسفه، دین و فرهنگ) مرتبط با اخلاق زیست محیطی را توسعه دهند که به حفظ محیط زیست کمک کند و راهنمای عقل انسان در تعامل با آن باشند.

واژگان کلیدی: اخلاق زیست محیطی، آموزش از دور، فرهنگ، دوره ابتدایی، محتوا.

A cultural and ethical view of the environment in order to design the integrated. Educational content and provide the ideal model in the distance education system.

(A case study of the book "Heavenly Gift" in elementary school)

Abstract

The protection of the environment depends on the members of the society and their perception and attitude affects their behavior towards the environment. Today, the deterioration of the environmental crisis is to the extent that it has endangered the life of humans and other creatures on the planet. So that the explanation and analysis of the philosophical foundations and environmental ethics are considered essential for the protection and exploitation of the environment. The current research has been conducted with the aim of looking at the cultural and ethical foundations of the environment in order to design the integrated educational content of the elementary school course (the heavenly gift books) and provide the ideal model in the distance education system. This research is applied in terms of its nature and purpose, and in terms of descriptive research method (based on a survey approach). The statistical population of the research included all the elementary school teachers in Tehran in the academic year 92-93, according to the size of 19,950 people in the research population and using Cochran's formula, 377 of them as a sample, from 19 districts of Tehran and with They were selected using the cluster sampling method. The tool of data collection was a researcher-made questionnaire, the validity of the form and content of the questionnaire was confirmed by using the opinions of environmental and education experts, and the reliability of the questionnaire was estimated based on the Cronbach's alpha coefficient of 0.83. Data analysis was done using descriptive statistics (prevalence and percentage, net percentage, etc.) and inferential statistics (one-sample t-test) through SPSS software. The results of the research statistically indicated that between the cultural norms and the provision of environmental education and the provision of environmental cultural models in the content of textbooks (Heavenly Gift) and the promotion of environmental literacy and the conformity of the environmental content of primary school books (Heavenly Gift) with the blessed Quranic verses of Naqsh Adian. Before Islam (first Prophets) there is a positive and meaningful relationship in environmental protection and this shows the acceptability of the assumptions; therefore, considering that the religion of Islam covers all aspects of human life, the values derived from the religion should also be reflected in textbooks in a balanced manner.

Keyword: environmental ethics, distance education, culture, elementary course, content.

مقدمه و بیان مساله:

زمین برای بشر همواره سرشار از منابع بی پایان بود و انسان خود را در بهره برداری هرچه بیشتر از طبیعت مجاز می شمرد، اما طولی نکشید که اثرات استفاده نادرست از محیط زیست آشکار گشت. تخریب جنگل، فرسایش خاک، پیشروی کویر، محدود شدن زمین های کشاورزی، تهی شدن دریاها از ذخایر آبی، انقراض گونه های گیاهی و جانوری، آلودگی هوا و آب، آلودگی های صوتی، گرم شدن زمین و چندین و چند معضل دیگر تاوان عملکرد نسنجیده بشر در رابطه با طبیعت بود. محیط زیست، یکی از مواهب الهی است که خداوند متعال به ودیعه در اختیار بشر قرار داده است و حفاظت از آن در سایه سار تعلیمات حیات آفرین اسلام، جلوه های کوچک از سپاس و شکرگزاری در برابر خالق بی همتاست. علی رغم اهمیت منابع طبیعی و نقش تعیین کننده این ثروت های ملی در توسعه پایدار، بهره برداری غیر اصولی از عرصه های گوناگون منابع طبیعی به زعم قابل تجدید بودن آن، امروزه تهدیدی بزرگ برای آینده محسوب می شود (۱).

رشد و پیشرفت چشمگیر و روزافزون علم و فناوری در دو قرن اخیر، توانایی انسان را بر تسلط بر محیط زیست، طبیعت و تصرف در آن و بهره گیری هرچه بیشتر، افزون ساخته است. در حالی که، نظام های حاکم بر بیشتر جوامع، پیرو یا متأثر از اندیشه سرمایه داری غرب اند؛ اندیشه ای که به اصالت انسان، اصالت سود، اصالت لذت و اصالت آزادی معتقد است. بر اساس این اصول، انسان بریده از خدا یا دشمن خدای متعال و متکی بر عقل جزئی نگر ناقص و خطاکار و علم و فناوری هدایت نشده، خود را در دستیابی به سود و لذت هرچه بیشتر، رها می بیند. به تعبیر زیبا و دقیق قرآن کریم: «آن ها همانند چارپایان اند بلکه گمراه ترند» (۲).

به همین دلیل، مطرح شدن نیاز به اخلاقی جدید و رشته ای به نام «اخلاق محیط زیست»^۱ روشن تر می شود. رفتار انسان، به ویژه در دو قرن گذشته، با طبیعت و محیط زیست، رفتاری نامناسب بوده است. در صورت تداوم این رفتار، به زودی شاهد از بین رفتن طبیعت و محیط زیست و در نتیجه، نابودی انسان خواهیم بود؛ زیرا حیات و زندگی انسان بدون طبیعت و محیط زیست در این کره خاکی ناممکن است. بروز بحران های زیست محیطی موجب طرح این پرسش شده است که آیا محیط زیست می تواند ادامه رفتار فعلی انسان ها را دوام بیاورد؟ هر روز بر این آگاهی افزوده می شود که نمی توان همانند گذشته به مصرف منابع جهان ادامه داد. درباره چگونگی رفتار نسبت به این سیاره نیاز است (۳). در این شرایط، انسان باید به این پرسش سخت پاسخ گوید که هنگامی که افراد خواهان به حداکثر باید به این پرسش سخت پاسخ گوید که هنگامی که افراد خواهان به حداکثر رساندن سود خود هستند چگونه می توان از بهره برداری بیش از حد و تخریب

منابع طبیعی جلوگیری کرد؟ (۴).

توسعه فناوری، قدرتی به بشر اعطا نموده که به موجب آن توانایی ایجاد تغییرات قابل ملاحظه ای در محیط زیست خود را به دست آورده است. توسعه اقتصادی کشورها که با اتکا بر قدرت فناوری صورت گرفته، معمولاً در مراحل ابتدایی خود به ملاحظات و تأثیرات محیط زیست بی توجه شده و به همین علت صدمات زیست محیطی جبران ناپذیری را نظیر تغییرات آب و هوایی و به خطر افتادن سلامتی جانداران و انواع آلودگی ها را در سیاره ما به همراه داشته است. یکی از بهترین شیوه ها و راهکارها در راستای کاستن از این معضلات که زندگی آینده بشر را به شدت تهدید می کند بازگشت به دین و برنامه های اخلاقی آن و الهام از آن در برنامه ریزی زندگی انسان ها است (۵).

چراکه در جهان و زمانه ای که بی ضرترین و پاک ترین فناوری ها و پیچیده ترین تحقیقات به تنهایی نمی تواند جامعه را در درازمدت به سمت توسعه پایدار سوق دهد، بهترین راه حل بهره گیری از اخلاق زیست محیطی است. اخلاق زیست محیطی به طور کلی به مجموعه رفتارهایی اطلاق می شود که رعایت آن ها در تولید، مصرف و دیگر شئون زندگی منجر به کمترین ضایعات و صدمات زیست محیطی می گردد، ضمن اینکه اساس زندگی را با مشکل مواجه نمی سازد. بر اساس این رویکرد نوعی از برنامه ریزی و طراحی مدنظر است که در آن به چرخه طبیعی حیات توجه شده و بر استفاده از وسایلی که طبیعت در اختیار انسان نهاده، مبتنی باشد. نظر به این که در نظام های تعلیم و تربیت، دوره ابتدایی از اهمیت ویژه ای برخوردار است، و آموزه های دینی ما نیز بر این نکته که «یادگیری در کودکی مانند کند و کاری روی سنگ است. امام علی (ع)» تأکید دارد. در این دوره حساس از مراحل رشد علاوه بر کسب مهارت های خواندن، نوشتن و حساب کردن توجه به ابعاد مختلف رشد جسمانی، تکامل و تکوین شخصیت کودک و نیز آموزش مهارت های زندگی و نهادینه نمودن ارزش های زنده نظیر خلاقیت، احساس مسئولیت، و ارزش های دینی نظیر ایمان و کارهای نیک (از جمله حفظ محیط زیست) در آنان، از ضروریات است. در ایفای این نقش و مسئولیت بیش از دیگران دو نهاد (خانه و مدرسه) دخیل هستند که برای تربیت و رسیدن به کمال و موفقیت هماهنگی و تعامل آن دو اجتناب ناپذیر است. شالوده ی وجدان و معیارهای اخلاقی، قبل از دبستان، یعنی سال ها پیش از آن که کودک با گروه همسالان در تماس باشد، طراحی می شود. آنچه کودک در خانه و از پدر و مادر خویش آموخته است، اثر قابل ملاحظه ای حتی بر سایر کودکانی که وی به عنوان «همبازی» برمیگزیند، دارد. این ویژگی ها در دوره ی ابتدایی با سرعت زیاد رشد و گسترش می یابد و شکوفا می گردد. کودک برای زندگی کردن میان خانواده، همسالان و اجتماع باید ارزش ها و معیارهای اخلاقی و الگوهای رفتاری مبتنی بر آن را فراگیرد و رشد اخلاقی شامل یادگیری این نمونه های رفتاری و درونی کردن آن ها است. در کشور ما که نسل جوان درصد بالایی از جمعیت را تشکیل می دهد آموزش محیط زیست می تواند تأثیر

... استفاده می‌شود. فراند^{۱۱} تأکید می‌کند که آموزش مبتنی بر اینترنت در مقایسه با سایر آموزش‌ها، یادگیری را در فراگیران روزبه‌روز افزایش می‌دهد (۱۰). به‌طور کلی چنان‌که بیشوپ^{۱۲} (۲۰۰۳) معتقد است: آموزش از راه دور، یادگیری طراحی‌شده‌ای است که به‌واسطه، فناوری‌های گوناگون به‌ویژه ارتباطات الکترونیک، در مکان‌ها و زمان‌های مختلف روی می‌دهد. از این‌رو امروزه در دوره ابتدایی باید بیشتر از عکس‌ها و تصاویر و اشیاء ملموس و عینی استفاده کرد و از بیان مطالب کلی و مفاهیم انتزاعی اجتناب ورزید این امر می‌تواند ضمن آن که باعث افزایش زمان یادگیری شود، میزان پایداری مطالب در حافظه را کاهش دهد و یادگیری مؤثری صورت نخواهد گرفت و نتایج نامطلوبی را در برداشته باشد. بنا بر نظر مؤلفین در میان کتب‌های مطروحه کتاب هدیه‌های آسمانی بیشتر بر جنبه‌های نگرشی، اخلاقی و فلسفی تأکید دارد و به دنبال این است که صرفاً محفوظات و اطلاعات دانش آموزان را توسعه دهد هدف غایی این کتاب تعلیم و تربیت دینی رشد معنوی کودکان است. رشد معنوی در واقع فراگیری ارزش‌ها و رویکردی اندیشمندانه به زندگی است. وصل شدن به کسی یا چیزی برتر از خود است احساس رشد یابنده‌ای است که زندگی را از تولد تا مرگ دارای معنا و مفهوم می‌سازد احساس وجود رازی در درون زندگی است. رشد معنوی نگرش همراه با احترام فزاینده به دیگر موجودات و در یک کلام یادگیری برخوردار از ایمان است ایمان به خداوند. چنین احساسی و نیز واکنش نسبت به آن از جمله اساسی‌ترین مسایل دینی است که در شکل والاتر آن به‌عنوان احساس ماورای طبیعی و مقدسی تلقی می‌شود. بدون چنین احساسی پاسخ‌های دین به پدیده‌های عالم حیات و روابط آن‌ها قابل‌درک نخواهد بود. آموزش درباره‌ی خدا و سایر مفاهیم دینی با دیگر اموری که بین معلم و کودک روی می‌دهد تفاوت آشکاری دارد. این نوع آموزش (آموزش از دور) در واقع آموختن زندگی به نوعی دیگر و برخوردار از زیستنی همراه با معنا امید تعهدات ارزشمند و تصمیم‌گیری مبتنی بر اندیشه و اراده است از آنجا که تلفیق ارتباط دادن محتوای درسی و مباحث و مضامین مشترک در دروس مختلف است. آموزش از دور، بخشی از موضوع کلی آموزش در نظام تعلیم و تربیت است. طبق پژوهش‌ها و تحقیقات صورت گرفته صالحی پارسا (۱۳۹۲) در طی پژوهشی به بررسی مبانی فرهنگی و دینی اخلاق زیست‌محیطی به منظور تعیین محتوای آموزش مناسب دوره ابتدایی پرداخته است پژوهش موردنظر از نوع کاربردی پیمایشی بود که برای سنجش اخلاق زیست‌محیطی آموزگاران و محتوای کتب درسی: بخوانیم، بنویسیم و هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی شهرستان بندر ماهشهر انجام گردید؛ حجم نمونه ۲۵۶ نفر و به‌صورت تصادفی، از بین آموزگاران دوره ابتدایی انتخاب گردید. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته بوده، که پس از تهیه پرسشنامه جهت کسب اعتبار صوری به اساتید

قابل‌توجهی در تقویت فرهنگ زیست‌محیطی و رسیدن به اهداف توسعه پایدار داشته باشد و آگاهی و آشنایی جوانان با ضوابط و استانداردهای علوم پایه زیست‌محیطی در مقاطع مختلف تحصیلی می‌تواند روحیه سازگاری و حفاظت از منابع طبیعی را در آن‌ها تقویت کرده، حس مسئولیت‌پذیری را به‌صورت منطقی در آنان افزایش دهد (۶).

برخورداری از سواد به‌عنوان یک توانایی ارزشمندی غنای فرهنگی و اجتناب‌ناپذیر زندگی توأم با رشد ارزش‌های انسانی است. امروزه حیات روبه رشد جوامع با میزان سواد و دانش پیوند خورده است. بنابراین ایجاد تحول و ارتقاء فرهنگ زیست‌محیطی مستلزم افزایش بهره‌وری نیروی انسانی در زمینه مسائل زیست‌محیطی و اشاعه آموزش زیست‌محیطی در ابعاد گسترده‌تر می‌باشد (۷).

واردکردن موضوع‌های محیط‌زیستی در برنامه رسمی آموزش و درس‌هایی مانند: علوم تجربی، جغرافیا، شیمی و زیست‌شناسی گنجانیده شد اما به علت عدم انسجام کافی این موضوع‌ها وعدم کاربرد رویکردهای اصولی در این مورد تا رسیدن به آموزش قابل‌قبول محیط‌زیست در ایران راه زیادی مانده است گفته می‌شود که سابقه آموزش رسمی محیط‌زیست به معنای امروزی در کشور سه دهه است، در این مدت تلاش‌هایی برای در دهه‌های اخیر، رویکردهای سنتی یادگیری با ظهور فناوری‌های نوین نظیر چندرسانه‌ای‌ها و فرارسانه‌ها و آموزش و ارتباطات از راه دور، دستخوش تغییرات اساسی شده و عوامل متعددی همچون فناوری رو به توسعه، ازدیاد جمعیت، مشکلات اقتصادی، پراکندگی جغرافیایی برخی از کشورها، تقاضا برای آموزش بیشتر و تمایل افراد برای خودانگیزی و خودآموزشی و بهبود کیفیت آموزشی، نظام نوینی از آموزش حضوری و سنتی به‌نام آموزش از راه دور را به‌وجود آورده است (۸).

در آموزش مفاهیم زیست‌محیطی باید به نیازهای شناختی عینی و ملموس دانش آموزان در مقاطع تحصیلی توجه نمود آموزش زیست‌محیطی می‌تواند شکل غنی‌کننده علمی باشد (۹). امروزه آموزش از دور، نظام آموزش برنامه‌ریزی شده برای سازماندهی فراینده یاددهی-یادگیری به وسیله یک سازمان نه یک معلم که هدف آن گزینش و کاربرد راهکارهای مناسب برای استفاده از فناوری‌های جدید در آموزش، تسهیل ارتباط دوسویه میان معلم و شاگرد، فراهم کردن زمینه‌های یادگیری مستقیم و ارزشیابی نتایج دانش توسط خود یادگیرندگان است آموزش از راه دور یک تجربه آموزش و یادگیری طراحی شده است که طیف وسیعی از تکنولوژی‌ها را برای دسترسی به فراگیران از راه دور در برمی‌گیرد و برای تشویق تعامل فراگیر و معتبرسازی یادگیری از طریق ارائه گروهی طراحی شده است. در این‌روش آموزش، اصل خودآموزی یادگیر (فراگیرمداری) و تهیه مواد آموزشی خودآموز چاپی، اهمیت بالایی دارد. در کنار چنین مواد آموزشی خودآموز، از ابزار و دیگر وسایل آموزشی و کمک‌آموزشی مانند رادیو، تلویزیون، ویدئو،

1. Bishop, John S.
2. Casal, C. R.

و صاحب‌نظران مراجعه و نظرات آنان در پرسشنامه اعمال شد. و پایایی آن با استفاده از مقدار آلفای کرونباخ $0/91$ محاسبه گردید. نتایج تجزیه و تحلیل آماری که با نرم‌افزار SPSS انجام شده است وضعیت اخلاق زیست‌محیطی آموزگاران، دانش‌آموزان و محتوای کتب درسی را نشان می‌دهد (۱۱). سفیدکار و همکاران (۱۳۹۱) نیز در پژوهشی دیگر به بررسی جایگاه محیط‌زیست از منظر اسلام پرداخته‌اند که می‌توان به سخن گران‌بهای امام علی (ع) که می‌فرمایند "آنچه را که آفرید به اندازه‌گیری درست استوار کرد و با لطف و مهربانی نظمشان داد و به خوبی تدبیر کرد." اشاره نمود (۱۲). علوی مقدم و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی دیگر به بررسی اخلاق و فلسفه محیط‌زیست و ضرورت توجه به نقش آن در جگان امروز پرداخته‌اند هدف این مقاله، آشنا کردن متخصصان محیط‌زیست با دیدگاه‌های مختلف اخلاق و فلسفه محیط‌زیست در جهان امروز است. ضمن شرح مختصری از مکاتب مختلف اخلاقی به بیان مکاتب اخلاقی زیست‌محیطی مانند مکتب انسان‌مدارانه و خدا‌باورانه پرداخته می‌شود. در این میان لازم است متفکران کشور ما نیز با توجه به پیشینه‌های مذهبی و فرهنگی دیدگاه‌های اخلاقی و فلسفی خود را در خصوص محیط‌زیست ارائه دهند تا پروژه‌های مهندسی و محیط‌زیستی در عرصه عمل به نتیجه بهتری نائل شود. با توجه به ضرورت آشنایی مهندسان با مبانی اخلاقی و فلسفه زیست‌محیطی در دنیای امروز (۱۳). سروسنایی و همکاران (۱۳۸۶) در پژوهشی به بررسی ماهیت و دیدگاه‌های اخلاق زیست‌محیطی با تأکید بر دیدگاه اسلامی پرداخته‌اند که نتایج این پژوهش حاکی از آن بود امروزه، وخامت بحران‌های زیست‌محیطی تا حدی است که حیات انسان و سایر موجودات بر کره خاکی را به مخاطره انداخته است. به همین دلیل، مبانی نظری تعیین‌کننده تعامل انسان با طبیعت، از جمله اخلاق، فلسفه و فرهنگ مورد توجه علاقه‌مندان به محیط‌زیست قرار گرفته است. به‌طوری که تبیین نظریه اخلاق زیست‌محیطی مناسب، از ضروریات حفاظت و بهره‌برداری از محیط‌زیست محسوب می‌گردد (۱۴). مهدی‌زاده و همکاران (۲۰۰۸)، نیز براساس یافته‌های حاصل از نظرسنجی‌های دانشگاهی تأکید شده که توسعه فرهنگ دینی و اخلاقی و توجه به رویکرد آموزش از راه دور و شیوه‌های آن، تا حد زیادی تحت تأثیر دیدگاه‌ها و عقاید دانشگاهیان و مدرسان و سطح دانش و اطلاعات فنی آن‌ها از جزئیات، شیوه‌ها و ابزارهای ارائه آموزش از راه دور و الکترونیک است (۱۵). کازال^{۱۰} (۲۰۰۷)، طی پژوهشی تحت عنوان «فناوری اطلاعات و ارتباطات برای آموزش و پیشرفت» در امریکا، تأثیر فناوری اطلاعات در ارائه آموزش‌های از راه دور بهینه‌استادان و مدرسان، آموزگاران را بررسی کرد و جهت رفع محدودیت‌های زیرساختی پیشنهادهایی داد (۱۶). در این پژوهش سعی شده است که به بررسی و تحلیل مبانی فلسفی و اخلاق زیست‌محیطی به‌منظور طراحی تلفیقی محتوای آموزشی دوره تحصیلی ابتدایی (کتاب هدیه آسمانی) و ارائه الگوی مطلوب در نظام آموزش از دور پرداخته شود. و اینکه آیا اصول اخلاقی، فرهنگی و...

تعیین می‌کنند که ما چگونه از منابع و محیط‌زیست اطرافمان بهره ببریم؟ امروزه بر هیچ‌کس پوشیده نیست که رسانه‌های جمعی و آموزشی و تکنولوژی‌های تعلیمی از نقش جنبی به‌طرف یک جزء تفکیک‌ناپذیر حرکت کرده‌اند؛ در نتیجه باید بتوان از میان انواع رسانه‌های قابل کارکرد در محیط آموزش از راه دور برحسب موضوع و محتوای درس بهترین آن‌ها را انتخاب کرد و یادگیرندگان فراگیران را در یادگیری مطالب در رسیدن به هدف‌های آموزشی یاری داد از چه طریقی می‌توان به این مهم رسید؟ در این پژوهش ۴ فرضیه مدنظر می‌باشد که عبارتند از:

(۱) آیا نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط‌زیست مؤثر بوده است؟

(۲) تا چه اندازه محتوای زیست‌محیطی کتب درسی دوره ابتدایی با آیات مبارکه قرآنی مطابقت دارد؟

(۳) آیا ارایه الگوهای فرهنگی، زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش‌آموزان دوره ابتدایی می‌شود؟

(۴) بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی رابطه وجود دارد؟

روش‌شناسی

این پژوهش از نوع کاربردی است. روش پژوهش با توجه به موضوع و اهداف تحقیق، توصیفی (مبتنی بر رویکرد پیمایش) است. جامعه آماری را معلمان مقطع راهنمایی مناطق ۱۹ گانه آموزش و پرورش شهر تهران تشکیل می‌دادند که تعداد آن‌ها طبق آمار رسمی ارایه شده از طرف اداره آموزش و پرورش شهر تهران در سال ۱۳۹۲ تعداد ۱۹۹۵۰ نفر می‌باشد. به علت گسترده بودن جامعه آماری، با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۷۷ نفر از معلمان (مرد و زن) به‌عنوان نمونه آماری و با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، به‌صورت تصادفی انتخاب شدند. به‌طوری که در آغاز، شهر تهران را به ۳ خوشه (شمالی، میانی، جنوبی) تقسیم کرده و سپس از بین آن‌ها به روش تصادفی، ۲ منطقه (شمال: مناطق ۱ و ۴، میانی: مناطق ۸ و ۱۲، جنوبی: مناطق ۱۵ و ۱۹) و از هر منطقه ۲ مدرسه به‌صورت تصادفی انتخاب و پرسش‌نامه مذکور در بین معلمان توزیع شده است. در جدول ۱، توزیع فراوانی نمونه آماری به تفکیک جنسیت، تأهل، میزان تحصیلات و سنوات خدمت، سن، مدرسه آورده شده است.

جدول ۱. توزیع فراوانی نمونه آماری به تفکیک جنسیت، تأهل، تحصیلات، سنوات خدمت، سن، مدرسه

متغیر	طبقه	فراوانی	درصد خالص
جنسیت	مرد	۳۸	۱۰/۳
	زن	۳۳۱	۸۹/۷
وضعیت تأهل	مجرد	۴۱	۱۱/۱
	متأهل	۳۲۵	۸۸/۳
میزان تحصیلات	فوق دیپلم	۲۷/۱	۲۷/۸
	لیسانس	۶۱/۸	۶۳/۵
	فوق لیسانس به بالا	۸/۵	۸/۷
سنوات خدمت	۵ تا ۱۰ سال	۵۳	۱۴/۰
	۱۰ تا ۲۰ سال	۸۸	۲۴/۵
	بالای ۲۰ سال	۲۱۸	۶۰/۷
مدرسه	دولتی	۳۱۵	۸۵/۴
	غیردولتی	۵۴	۱۴/۶
سن	۲۰ تا ۳۰ سال	۳۷	۹/۹
	۳۱ تا ۴۰ سال	۱۱۶	۳۱/۰
	۴۱ تا ۵۰ سال	۱۷۸	۴۷/۶

روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش، به دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. برای جمع‌آوری مطالب در بخش کتابخانه‌ای، ضمن مراجعه به منابع مکتوب و یادداشت‌برداری از آن‌ها، سعی در گردآوری مطالب موردنیاز شد. در بخش میدانی، جهت تحلیل مبانی دینی، فرهنگی و فلسفی اخلاق زیست‌محیطی از دیدگاه معلمان و ارائه الگوی مطلوب در نظام آموزش از دور از جانب آنان، پرسش‌نامه‌ای شامل ۴ گویه (نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط‌زیست، محتوای زیست‌محیطی کتب درسی دوره ابتدایی با آیات مبارکه قرآنی، آرایه الگوهای فرهنگی، زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی، با ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش آموزان و هنجارهای فرهنگی و آرایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی) و با استفاده از طیف لیکرت (موافقم، کاملاً موافقم، مخالفم، کاملاً مخالفم) و طراحی شده است. برای تعیین روایی صوری و محتوایی، از نظرات کارشناسان و متخصصان محیط‌زیست و آموزش و پرورش (معلمان مقطع راهنمایی و کادر آموزشی) یاری گرفته شد و پس از اعمال تغییرات لازم جهت تعیین پایایی پرسش‌نامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. به این ترتیب که ابتدا سؤالات پرسش‌نامه توسط ۳۰ نفر از معلمان به‌صورت آزمایشی پاسخ داده شد و ضریب آلفای کرونباخ $\alpha = 0/83$ به‌دست آمد و این نشان از قابل قبول بودن سؤالات می‌باشد. جدول ۲ نشان‌دهنده ضریب آلفای کرونباخ می‌باشد.

جدول شماره ۲ نتایج ضریب آلفای کرونباخ گویه‌های مطرح شده

متغیر مورد بررسی	ضریب آلفای کرونباخ
نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط‌زیست	۰/۸۱
آرایه الگوهای فرهنگی، زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی	۰/۸۱
آرایه الگوهای فرهنگی، زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش آموزان	۰/۸۳
و آرایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی)	۰/۸۳

برای بررسی وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای موردسنجش در این تحقیق و همچنین اهمیت آن‌ها، از مدل t تک نمونه‌ای استفاده گردید. در اجرای این مدل فرضیه‌های آماری چنین است:

H_0 : میانگین متغیر در جامعه مورد مطالعه برابر میانگین نظری آن متغیر است. (عدم معناداری فرضیه)

H_1 : میانگین متغیر در جامعه بیشتر (کمتر) از میانگین نظری آن متغیر است. (معناداری فرضیه)

انتخاب میانگین نظری به این صورت است که مجموع حد پایین سؤالات را به علاوه مجموع حد بالای سؤالات کرده سپس تقسیم بر ۲ می‌نماییم؛ بنابراین اگر H_0 (فرضیه خنثی) تأیید شود به این معناست که انتخاب گزینه‌ها یکسان و متغیر در حد وسط است و اگر H_1 رد شود نتیجه گرفته می‌شود که میزان متغیر در جامعه با میانگین نمونه دارای تفاوت می‌باشد؛ که از این تفاوت می‌توان میزان اهمیت را هم مشخص نمود. در این تحقیق میزان اهمیت هر یک از متغیرها همچنین لزوم آموزش (ارزیابی) آن از نظر معلمان را به صورت مجزا آوردیم تا علاوه بر اهمیت هر کدام از شاخص‌ها، تفاوت هر شاخص با ارزیابی آن از نظر معلمان قابل مشاهده باشد.

یافته‌ها

برای تجزیه و تحلیل فرضیه در بخش آمار استنباطی و نیز برای بررسی وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای مورد سنجش در این تحقیق و همچنین اهمیت آن‌ها، از مدل t تک نمونه‌ای استفاده گردید. و نیز برای رتبه‌بندی و تشخیص ارزیابی شاخص‌های مورد نظر از مدل فریدمن استفاده گردید.

H_0 : میانگین متغیر در جامعه مورد مطالعه برابر میانگین نظری آن متغیر است. (عدم معناداری فرضیه)

H_1 : میانگین متغیر در جامعه بیشتر (کمتر) از میانگین نظری آن متغیر است. (معناداری فرضیه)

فرضیه اول:

(۱) آیا نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط زیست مؤثر بوده است؟

جدول شماره ۲: مربوط به "نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط زیست"

عنوان	تعداد	میانگین	انحراف معیار
آیا نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط زیست به چه میزان مؤثر بوده است؟	۳۶۳	۳/۴۷	۱/۰۴۷

Test Value = 3				عنوان
میزان آزمون t	درجه آزادی df	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	
۸/۶۲۶	۳۶۲	.۰۰۰	۴۷	آیا نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط زیست به چه میزان مؤثر بوده است؟

در جدول شماره ۲ نتایج آزمون آماری t تک نمونه‌ای برای بررسی متغیر "نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط زیست" آورده شده است

نتیجه حاصل از جدول ۴، بیانگر آن است که با توجه به نتایج آزمون آماری t تک نمونه‌ای، طبق مقدار آزمون t (۸/۶۲۶) و با توجه به درجه آزادی $df=362$ ، همچنین براساس معدل نظری متغیر (Test Value=3) با قبول خطای کمتر از ۰/۰۱ (sig=۰/۰۰۰) و درجه اطمینان بیش از ۰/۹۹ می‌توان نتیجه گرفت فرضیه معنادار شده و با میانگین نظری دارای تفاوت معناداری می‌باشد. یعنی فرضیه خنثی (H_0) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. بر اساس نتایج مندرج در جدول، میانگین میزان نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط زیست ۳/۴۷ بوده و به میزان ۰/۴۷ نمره بیشتر از میانگین نظری می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت میزان نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط زیست از نظر معلمان به صورت معناداری بالا می‌باشد.

فرضیه دوم:

۲) تا چه اندازه محتوای زیست محیطی کتب درسی دوره ابتدایی با آیات مبارکه قرآنی مطابقت دارد؟

جدول شماره ۳: مربوط به "مطابقت محتوای زیست محیطی کتب دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارک قرآنی"

عنوان	تعداد	میانگین	انحراف معیار
تا چه اندازه محتوای زیست محیطی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارکه قرآنی مطابقت دارد؟	۳۷۷	۲۱/۹۷	۵/۶۳۶

Test Value = 3				عنوان
میزان آزمون t	درجه آزادی df	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	
۱۳/۶۹۰	۳۷۶	.۰۰۰	۳/۹۷	تا چه اندازه محتوای زیست محیطی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارکه قرآنی مطابقت دارد؟

در جدول شماره ۳ نتایج آزمون آماری t تک نمونه‌ای برای بررسی متغیر "مطابقت محتوای زیست محیطی کتب دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارک قرآنی" آورده شده است.

نتیجه حاصل از جدول ۳ بیانگر آن است که با توجه به نتایج آزمون آماری t تک نمونه‌ای بر طبق مقدار آزمون t (۱۳/۹۶۰) و با توجه به درجه آزادی $d.f = 376$ ، همچنین براساس معدل نظری متغیر (Test Value=18) با قبول خطای کمتر از 0.01 ($sig = 0.000$) و درجه اطمینان بیش از 0.99 می‌توان نتیجه گرفت فرضیه معنادار شده و با میانگین نظری دارای تفاوت معناداری می‌باشد. یعنی فرضیه خنثی (H_0) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. بر اساس نتایج مندرج در جدول، میانگین میزان اهمیت بکار بردن محتوای محیط زیست در کتب دوره ابتدایی که با آیات قرآنی تطابق دارد ۲۱/۹۷ بوده و به میزان ۳/۹۷ نمره بیشتر از میانگین نظری می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت میزان اهمیت بکار بردن محتوای محیط زیست در کتب دوره ابتدایی که با آیات قرآنی تطابق دارد از نظر معلمان به صورت معناداری بالا می‌باشد.

فرضیه سوم:

۳) آیا آرایه الگوهای فرهنگی زیست محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست محیطی دانش آموزان دوره ابتدایی می‌شود؟

جدول شماره ۴: مربوط به "آرایه الگوهای فرهنگی زیست محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست

عنوان	تعداد	میانگین	انحراف معیار
آیا آرایه الگوهای فرهنگی زیست محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست محیطی دانش آموزان دوره ابتدایی می‌شود؟	۳۷۷	۱۷/۰۸	۵/۱۳۴

Test Value = 3				عنوان
میزان آزمون t	درجه آزادی df	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	
-۳/۴۹۱	۳۷۶	.۰۰۱	-۹۲	آیا آرایه الگوهای فرهنگی زیست محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست محیطی دانش آموزان دوره ابتدایی می‌شود؟

در جدول شماره ۴ نتایج آزمون آماری t تک نمونه‌ای برای بررسی متغیر "ارایه الگوهای فرهنگی زیست محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست محیطی دانش آموزان دوره ابتدایی" آورده شده است.

بر طبق مقدار آزمون t (۳/۴۹۱-) و با توجه به درجه آزادی $d.f=376$ ، همچنین براساس معدل نظری متغیر ($Test Value=18$) با قبول خطای کمتر از ۰/۰۱ ($Sig=0/000$) و درجه اطمینان بیش از ۰/۹۹ می توان نتیجه گرفت فرضیه معنادار شده و با میانگین نظری دارای تفاوت معناداری می باشد. (رابطه معکوس). یعنی فرضیه خنثی (H_0) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی توانیم بپذیریم و رد می کنیم. بر اساس نتایج مندرج در جدول، میانگین ارزیابی معلمان از میزان مباحث به کار برده شده با محتوای محیط زیست منطبق با آیات قرآنی در کتب دوره ابتدایی ۱۷/۰۸ بوده و به میزان ۰/۹۲ نمره کمتر از میانگین نظری می باشد. بنابراین می توان گفت میزان مباحث به کار برده شده با محتوای محیط زیست منطبق با آیات قرآنی در کتب دوره ابتدایی از نظر معلمان به صورت معناداری پایین می باشد.

فرضیه چهارم:

۳) بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش های زیست محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی رابطه وجود دارد؟

جدول شماره ۵: مربوط به "رابطه بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش های زیست محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه های آسمانی)

عنوان	تعداد	میانگین	انحراف معیار
بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش های زیست محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) رابطه وجود دارد؟	۳۷۷	۲۷/۵۵	۷/۸۲۹

Test Value = 3				عنوان
میزان آزمون t	درجه آزادی f	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	
-۶/۰۷۲	۳۷۶	۰۰۰۰	-۲/۴۵	بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش های زیست محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) رابطه وجود دارد؟

در جدول شماره ۵ نتایج آزمون آماری t تک نمونه‌ای برای بررسی متغیر "رابطه بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش های زیست محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه های آسمانی)" آورده شده است.

بر طبق مقدار آزمون t (۶/۰۷۲-) و با توجه به درجه آزادی $d.f=376$ ، همچنین براساس معدل نظری متغیر ($Test Value=30$) با قبول خطای کمتر از ۰/۰۱ ($Sig=0/000$) و درجه اطمینان بیش از ۰/۹۹ می توان نتیجه گرفت فرضیه معنادار شده و با میانگین نظری دارای تفاوت معناداری می باشد. (رابطه معکوس). یعنی فرضیه خنثی (H_0) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی توانیم بپذیریم و رد می کنیم. بر اساس نتایج مندرج در جدول، میانگین ارزیابی معلمان از مباحث به کار برده شده با محتوای هنجارها و الگوهای فرهنگی محیط زیست ۲۷/۵۵ بوده و به میزان ۲/۴۵- نمره کمتر از میانگین نظری می باشد. بنابراین می توان گفت میزان مباحث به کار برده شده با محتوای هنجارها و الگوهای فرهنگی محیط زیست از نظر معلمان به صورت معناداری پایین می باشد.

نتیجه گیری:

توسعه فناوری قدرتی به بشر اعطا نموده که به موجب آن توانایی ایجاد تغییرات قابل ملاحظه ای در محیط زیست خود را به دست آورده است. توسعه اقتصادی کشورها که با اتکا بر قدرت فناوری صورت گرفته، معمولاً در مراحل ابتدایی خود به ملاحظات و

تأثیرات محیط‌زیست بی‌توجه شده و به همین علت صدمات زیست‌محیطی جبران‌ناپذیری را نظیر تغییرات آب‌وهوایی و به خطر افتادن سلامتی جانداران و انواع آلودگی‌ها را در سیاره ما به همراه داشته است. یکی از بهترین شیوه‌ها و راهکارها در راستای کاستن از این معضلات که زندگی آینده بشر را به شدت تهدید می‌کند بازگشت به دین و برنامه‌های اخلاقی آن و الهام از آن در برنامه‌ریزی زندگی انسان‌ها است. چراکه در جهان و زمانه‌ای که بی‌ضررترین و پاک‌ترین فناوری‌ها و پیچیده‌ترین تحقیقات به‌تهدیه نمی‌تواند جامعه را در درازمدت به سمت توسعه پایدار سوق دهد، بهترین راه‌حل بهره‌گیری از اخلاق زیست‌محیطی است. در حال حاضر به دلیل تداوم بحران‌های زیست‌محیطی، دیدگاه جهانی نسبت به مذهب تغییر یافته و به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در کاهش معضلات زیست‌محیطی موردتوجه قرار گرفته است اکنون بسیاری از طرفداران محیط‌زیست بر این اعتقادند که «سیاست زیست‌محیطی» کارآمد، نیازمند جامعیت و حمایت‌های دینی و اخلاقی است؛ چرا که در تعالیم ادیان اسلام، یهود، مسیح، هندو، زردشت و... احترام به طبیعت و همه‌ی عالم وجود، به‌عنوان یک اصل اخلاقی موردتوجه و عنایت است از آنجا که اسلام اصول و مبانی فراگیر و جامعی دارد از جمله این اصل که «خداوند در کره زمین عقل و خرد را به‌عنوان یک لزوم ذاتی به بشر عطا کرد، از این‌رو بشر اداره‌کننده در کره زمین است که باید از روی صداقت از آن نگهداری و حفاظت کند در این راستا، آموزش محیط‌زیست، فرایندی است که هر دو مبحث آموزش و پرورش را شامل می‌شود. به‌طورکلی، آموزش به معنای کسب دانش و توانایی است، درحالی‌که پرورش به معنای خاص خود، به ویژگی‌های شخصیت هر فرد مانند کیفیت، منش، عاطفه و کردار وی مربوط می‌شود. هدف‌ها، وظایف و جنبه دیگر آموزش محیط‌زیست، در نظام مدرسه، شکل و فرم خاص خود را دنبال می‌کند، به‌گونه‌ای که در نظام مدرسه، آموزش محیط‌زیست، مبحثی ویژه انگاشته می‌شود که هم به وسیله آموزش، بر مسیر فکری دانش‌آموزان و هم به وسیله پرورش، بر عواطف و احساسات و رفتارهای شخصی او تأثیر می‌گذارد. عوامل آموزشی با وجود داشتن اهمیت بسیار باید همواره انگیزش احساسات و عواطف دانش‌آموزان را نسبت به محیط‌زیست در نظر داشته باشند. تا بتوانند شالوده اصول اخلاقی را برای پرورش شخصیت دانش‌آموزان بنا نمایند. در آموزش مفاهیم زیست‌محیطی باید به نیازهای شناختی عینی و ملموس دانش‌آموزان در مقاطع تحصیلی توجه نمود. امروزه آموزش از دور، نظام آموزش برنامه‌ریزی شده برای سازماندهی فرایند یاددهی- یادگیری به وسیله یک سازمان نه یک معلم که هدف آن گزینش و کاربرد راهکارهای مناسب برای استفاده از فناوری‌های جدید در آموزش، تسهیل ارتباط دوسویه میان معلم و شاگرد، فراهم کردن زمینه‌های یادگیری مستقیم و ارزشیابی نتایج دانش توسط خود یادگیرندگان است. پژوهش حاضر با هدف نگاهی بر مبانی فرهنگی و اخلاق زیست‌محیطی به‌منظور

طراحی تلفیقی محتوای آموزشی دوره تحصیلی ابتدایی (هدیه آسمانی) و ارائه الگوی مطلوب در نظام آموزش از دور انجام گرفته شد نتایج این پژوهش با توجه به تجزیه و تحلیل نهایی فرضیات پژوهش حاکی مثبت و معنادار بودن فرضیات موجود بود. فرضیه اول پژوهش آیا نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط‌زیست مؤثر بوده است؟ نتیجه حاکی از این پژوهش نشان‌دهنده وجود رابطه معنادار و مثبت بود و می‌توان نتیجه فرضیه خنثی (H_0) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. نتایج این پژوهش با پژوهشی که پارسا (۱۳۹۲) در طی پژوهشی به بررسی مبانی فرهنگی و دینی اخلاق زیست‌محیطی به منظور تعیین محتوای آموزش مناسب دوره ابتدایی پرداخته است مطابقت دارد. فرضیه دو حاکی از مطابقت محتوای زیست‌محیطی کتب دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارک قرآنی می‌باشد نتایج این فرضیه نشان‌دهنده آن است که فرضیه خنثی (H_0) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. بنابراین می‌توان گفت میزان اهمیت بکار بردن محتوای محیط‌زیست در کتب دوره ابتدایی که با آیات قرآنی تطابق دارد از نظر معلمان به‌صورت معناداری بالا می‌باشد. نتایج این پژوهش با مطالعات سروستانی و همکاران (۱۳۸۶) در پژوهشی به بررسی ماهیت و دیدگاه‌های اخلاق زیست‌محیطی با تأکید بر دیدگاه اسلامی پرداخته‌اند همخوانی دارد. فرضیه سوم و چهارم پژوهش حاکی از آرایه الگوهای فرهنگی زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش‌آموزان دوره ابتدایی "و رابطه بین هنجارهای فرهنگی و آرایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه‌های آسمانی) است که نتایج هر دو فرضیه نشان‌دهنده خنثی بودن (H_0) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. بنابراین می‌توان گفت میزان مباحث به کار برده شده با محتوای محیط‌زیست منطبق با آیات قرآنی در کتب دوره ابتدایی از نظر معلمان و آرایه الگوهای فرهنگی زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش‌آموزان دوره ابتدایی "و رابطه بین هنجارهای فرهنگی و آرایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه‌های آسمانی) به‌صورت معناداری پایین می‌باشد. نتایج این پژوهش با مطالعات پارسا ۱۳۹۲ و مهدی زاده ۲۰۰۸ مطابقت دارد؛ بنابراین با توجه به این‌که دین اسلام تمام ابعاد زندگی انسان را در برمی‌گیرد، ارزش‌های ناشی از دین نیز باید به‌صورت متوازن در کتاب‌های درسی منعکس شود. مراکز علمی و پژوهشی موظفند تا ضمن پرداختن به مبانی ارزشی و اعتقادی جامعه، آن نوع (فلسفه، دین و فرهنگ) مرتبط با اخلاق زیست‌محیطی را توسعه دهند که به حفظ محیط‌زیست

- Mohammadreza. 2012. Architecture as an Organism. International Conference on Industrial Engineering and Operations Management
13. Ashtari, B. Yeganeh, Bemanian, MM. Vojdani Fakhr. B.2021. A Conceptual Review of the Potential of Cool Roofs as an Effective Passive Solar Technique: Elaboration of Benefits and Drawbacks. Frontiers in Energy Research, 624. International Conference on Industrial Engineering and Operations Management
 14. Casal, C. R. 2007. "ICT for Education and Development", Journal of Information 9(4), 3-9.
 15. Cooper, R. 2004. E-learning in the World. London: Falmer.
 16. Frand, J. & Broesamle, W. 2006. "Technological Innovation at the Paradigm Shift in Management Education", Selection 12(3), 1-7.
 17. Kortenkamp KV, Moore CF(2001). Ecocentrism and anthropocentrism: Moral reasoning about ecological commons dilemmas. Journal of Environmental Psychology; 21: 261-272.
 18. Mahdizadeh, H.; Biemans, H.; Mulder, M. 2008. Determining Factors of the Use of E-learning Environments by University Teachers", Computers & Education 51(1), 142-154; doi: 10.1016/j.compedu.2007.04.004.
 19. Rshm SMK. Care for Creation(2000): Human Activity and the Environment. Libreria Editrice Vaticana, Vatican City; 109 pp.
 20. Sakhaei, H., Yeganeh, M., & Afhami, R. (2022). Quantifying Stimulus-Affected Cinematic Spaces Using Psychophysiological Assessments to Indicate Enhanced Cognition and Sustainable Design Criteria. Frontiers in Environmental Science, 302.
 21. Shahbazi, Mehrdad, Yeganeh, Mansour, Bamanian, Yeganeh. 2020. Meta-analysis of environmental vitality factors in open spaces. Motaleate Shahri 9 (34), 61-76
 22. Yeganeh, Mansour, Bemanian Mohammadreza, Ansari Mojtaba, Architecture as an Organism, 2012.
 23. Yeganeh, Mansour, 2015. "Educating designing an architectural model based on natural principles and criteria." International conference new perspectives in science education.
 24. Yeganeh, Mansour. 2017. Intergenerational Semiotic Discourse as a Methodological Approach in Identity transforming of Islamic Cities. Revival of knowledge in the Muslim World: Methodological Approaches
 25. Zare, Z. Yeganeh, M. Dehghan, N. 2022. Environmental and social sustainability automated evaluation of plazas based on 3D visibility measurements, Energy Reports, Volume 8, 2022, Pages 6280-6300, ISSN 2352-4847, https://doi.org/10.1016/j.egyr.2022.04.064.
- کمک کند و راهنمای عقل انسان در تعامل با آن باشد. این موضوع از این جهت مهم است که ریشه اصلی نابسامانی‌های موجود در حفاظت از منابع طبیعی، به چگونگی درک و باورهای انسان نسبت به محیط‌زیست برمی‌گردد؛ زیرا رفتارهای ما توسط اندیشه‌هایمان هدایت می‌شود (عابدی سروستانی، ۱۳۸۷). محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) از مهم‌ترین وسایل شناخت و آموزش اخلاق زیست‌محیطی برای دانش آموزان است؛ لازم است برنامه ریزان و دست‌اندرکاران نظام آموزشی در تدوین اهداف آموزشی و طراحی کتاب‌های درسی، اخلاق زیست‌محیطی را نیز مدنظر قرار دهند.
- منابع:**
۱. مصباح، محمدتقی (۱۳۸۴)، نقد و بررسی مکاتب اخلاقی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (قدس سره)، کتابخانه: ص. ۳۵۹-۳۶۶، ص ۳۵۶.
 ۲. پروین، پرتوی (۱۳۸۰). اخلاق زیست‌محیطی و توسعه پایدار، هنر نامه (فصل‌نامه تخصصی دانشگاه هنر)، شماره ۱۲، پاییز ۱۳۸۰.
 ۳. مهدی اصل، فلاح (۱۳۸۳). طراحی سبز، زندگی سبز، دستاورد (مجله طراحی صنعتی دانشگاه هنر)، شماره ۱۹، تابستان ۱۳۸۳.
 ۴. زرنبدیان، اردوان (۱۳۸۵). آموزش محیط‌زیست، انتشارات: تهران، کیان مهر، ص ۲۵۲.
 ۵. گریسون، دی. آر؛ و آندرسون، تری. (۲۰۰۳). یادگیری الکترونیکی در قرن ۲۱ (مبانی نظری و عملی). ترجمه اسماعیل زارعی زوارکی و سعید صفایی موحد. تهران: انتشارات علوم و فنون.
 ۶. شبیری، سید محمد (۱۳۸۹)، ارتقاء کیفیت آموزش محیط‌زیست در دوره ابتدایی، تحلیل دوره ابتدایی کشورهای انگلستان و آلمان، تهران، دانشگاه پیام نور.
 ۷. فرج الهی، مهران و همکاران، (۱۳۹۰) یادگیری از دور در عصر اطلاعات و ارتباطات، تهران، انتشارات: دانشگاه پیام نور.
 ۸. بیات طاهره، احمدی پروین و پارسا عبدالله، (۱۳۹۱)، جایگاه اخلاق زیست‌محیطی در برنامه درسی دوره ابتدایی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، سال دهم، دوره دوم، شماره ۹، صص ۵۱-۶۲.
 ۹. سفید کار، راضیه و مظلومی، سید محمد (۱۳۹۱)، جایگاه محیط‌زیست از منظر اسلام، دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست، تهران، دانشگاه محیط‌زیست.
 ۱۰. علوی مقدم، سید محمد رضا، قاسمی، اعظم (۱۳۸۹)، اخلاق و فلسفه محیط‌زیست و ضرورت توجه به نقش آن در جهان امروز، فصلنامه انسان و محیط‌زیست، شماره ۱۵ (پیاپی ۲۶).
 ۱۱. عابدی سروستانی، احمد (۱۳۸۷)، ضرورت و ویژگی‌های پژوهش در اخلاق زیست‌محیطی، مجلات اخلاق در علوم و فناوری، شماره ۳ و ۴، صص ۶۱-۵۶.
 12. Ansari, Mojtaba, Yeganeh, Mansour, Bemanian,